

ANALÝZA PŘÍČIN NEDOSTATKU TECHNICKÝCH ODBORNÍKŮ V ČR

VANĚK Vladimír – VAŇKOVÁ Hana, ČR

Resumé

Příspěvek reaguje na kritický nedostatek technických odborníků na trhu práce. Na základě analýzy programů základního a odborného vzdělávání a jejich srovnáním s trendy EU přináší podněty pro zlepšení současného stavu v ČR.

Klíčová slova: všeobecné technické a odborné vzdělávání, rámcové vzdělávací programy, evropské strukturální fondy a integrační procesy, požadavky trhu práce, sociální partnerství, duální systém vzdělávání, profesní orientace, praktické dovednosti, předprofesní příprava, tvořivý potenciál.

CAUSES OF THE TECHNICAL PROFESSIONALS LACK IN THE CZECH REPUBLIC AND ITS ANALYSIS

Abstract

The paper deals with the critical lack of technical professionals at the job market. It brings impulses for the improvement of current state in the Czech Republic on the base of programme analysis of primary and professional education and their comparison with trends in EU.

Key words: general technical and professional education, framework educational programmes, European structural funds and integration processes, job market demands, social partnership, dual system of education, professional orientation, practical knowledge, pre-professional preparation, creative material.

Podle nejnovějších studií vývoje zaměstnanosti se bude ČR brzy potýkat s nedostatkem technicky vzdělaných odborníků, kteří jsou pro naši ekonomiku klíčoví. Pokud se v nejbližších letech nepodaří navýšit počty studentů technických oborů, bude muset ČR hledat náhradu v cizině. Na tuto skutečnost upozorňují zástupci průmyslových podniků i technických univerzit, kteří shodně konstatují prohlubující se krizový nedostatek kvalifikovaných odborníků. Tento trend může být v blízké době příčinou ztráty naší konkurenceschopnosti na zahraničních trzích, která se negativně projeví na tvorbě HDP a tím i na poklesu životní úrovně. Podobné, kriticky zaměřené články a analýzy se na veřejnosti objevují stále častěji, volá se po nápravě, avšak řešení je v nedohlednu. Je však zcela zřejmé, že tuto složitou situaci nemůže resort školství vyřešit bez podpory dalších institucí, sociálních partnerů a veřejnosti.

Kriticky však musíme přiznat, že naše vzdělávací politika se jen pomalu a neochotně přizpůsobuje novým trendům a setrvává často na tradičních pozicích. Přesto, že se výrazně mění odvětvová struktura a narůstá potřeba pracovníků s maturitou a vysokoškolským vzděláním se vzdělávací systém přizpůsobuje potřebným změnám jen pozvolna. Jedná se zejména o zvyšování úrovně kvalifikace pracovníků prostřednictvím inovací vzdělávacích systémů a rekvalifikací. Navrhované inovace se realizují především ze zdrojů evropských

strukturálních fondů pro období 2007-2013, otázkou však zůstává, do jaké míry se nám je daří získat a smysluplně využívat. Přesto, že vysokoškolské vzdělání /Bc./ není ve státech EU považováno za elitní, ozývají se varovné hlasy, aby se snaha o co nejrychlejší vyrovnání disparit mezi počtem vysokoškolsky vzdělaných pracovníků v EU a ČR neprojevila ve snížené kvalitě vzdělávání studentů, zejména Bc. studia vlivem objektivních (personálních, finančních a kapacitních) problémů VŠ. Výsledky a prezentovaná fakta získaná prostřednictvím průzkumů upozorňují shodně zejména na nesoulad školského systému a profesní orientace mládeže s požadavky trhu práce, negativní postoj k lidské práci a následný nezájem rodičů a mládeže o řemeslné profese. Jednou z příčin je i trvale nízký počet uchazečů o studium technických oborů. Chybí propracovanější propagace řemeslných oborů a kvalitnější příprava pracovníků pro vstup na trh práce. Negativní vliv má i dlouhodobý pokles populační křivky. Současný životní styl skýtá i méně příležitostí pro rozvoj jemné motoriky žáků a s nimi související klesající úroveň praktických dovedností. Tyto trendy prolínají celým vzdělávacím systémem včetně základních škol. V tomto smyslu lze zjištěné objektivní výsledky průzkumů hodnotit nejen jako alarmující, ale rovněž jako podnětné pro avizované změny.

Schůdným řešením současného neuspokojivého stavu odborného vzdělávání by se mohlo stát vzdělávání v duálním systému, který je v sousedním Německu ověřen v praxi a hodnocen jako funkční a přínosný. Vzhledem ke skutečnosti, že u nás máme s tímto vzděláváním zkušenosti z minulých let a stále častěji se objevují ze strany podniků podněty k jeho znovuoživení, mohlo by dojít již v blízkém časovém horizontu k výraznému zkvalitnění profesní přípravy a eliminovat tak i kritické výhrady zaměřené na kvalitu praktických dovedností absolventů našich středních škol s výučním listem. Zhodnotit bychom měli ve větší míře rovněž i praxi ověřené zahraniční zkušenosti a podpůrný systém Institutu trhu práce. Pozitivním příslibem je i řešení stávající situace prostřednictvím projektu UNIV, který umožňuje přistupovat k problémům komplexněji a na rozdíl od školských systémů je schopen reagovat rychleji na aktuální potřeby trhu práce.

Problémem však stále zůstává potřeba restrukturalizovat vzdělávací programy tak, aby byly schopny reagovat bez většího zpoždění na změny reálného života. Diskutabilní je zejména způsob koncipování ŠVP na základě RVP, který svým pojetím nezaručuje kvalitativní obsahové a procesní změny ve vzdělávání tak, jak je to obvyklé ve vyspělých zemích. Tvorba školních vzdělávacích programů učiteli škol při plném pracovním vytížení, mnohdy na základě kusých informací a bez integrujícího pohledu přinesla zpravidla pouze jen „kosmetické úpravy“ původních programů, místo potřebných kvalitativních procesních a obsahových změn, reflektujících současnost. Potřebnou motivaci ovlivňuje i nadále nedeřešený kariérní růst učitelů a řadu let proklamované zvyšování jejich prestiže ve společnosti.

Stimulujícím příkladem může být při této příležitosti vzhled do oblasti všeobecného technologického vzdělávání realizovaného na ZŠ. V této souvislosti je třeba připomenout, že vzdělávací programy většiny vyspělých zemí, zejména pak zemí sdružených v OECD obsahují technologicky zaměřené předměty, které jsou povinné na všech typech všeobecně vzdělávacích škol a svým významem zaujímají významnou pozici ihned za hlavními předměty (mateřský jazyk, matematika, cizí jazyky). Jejich cílem je seznamovat žáky s technikou jako významnou součástí lidské kultury. Cíleně jsou koncipovány jako předměty integrující přirozeným způsobem poznatky přírodovědné i humanitní. Pro srovnání je třeba upřesnit, že vzdělávací programy 90. let v ČR nepřinesly pro oblast pracovní a technické výchovy na základních školách žádné zásadní obsahové změny, dokonce se objevovaly

tendence je ze všeobecného vzdělávání zcela vypustit. Bohužel ani nové RVP pro ZŠ, které vstoupily v platnost ve školním roce 2007 nereflektují výrazné změny ve světě práce a techniky z hlediska společenských potřeb. Kromě nepodstatných obsahových úprav nepřináší vzdělávací oblast „Člověk a svět práce“ žádné očekávané systematické změny a svým pojetím setrvává dále na původní zastaralé tradiční koncepci. Na základě výše uvedených skutečností je možné konstatovat, že oblast všeobecně technologického vzdělávání v ČR se nachází ve stagnujícím stavu, který neodpovídá perspektivním potřebám života člověka ve společnosti 21. stol. Každodenně sledujeme, jak se nové technologie stále výrazněji prosazují ve všech oblastech našeho profesního a osobního života. Permanentní technologické změny a každodenní kontakt s všudypřítomnými technickými artefakty a jevy uvádí dnešní děti do nových životních situací a staví je před nejrůznější problémy spojené s chápáním a užíváním techniky s jejich budoucím uplatněním na trhu práce a v praktickém životě vůbec.

Potřeba zprostředkovat žákům adekvátní komplexní pohled na svět práce vyplývá ze skutečnosti, že profesní činnosti jsou vždy ovlivněny technickými změnami, které se citelně podílí na proměnách vztahu člověka k práci. Zároveň se mění podmínky na trhu práce, některé profese zanikají a vznikají profese zcela nové a také se rozšiřuje prostor pro různé druhy volno-časových aktivit. Inovační záměry v rámci EU směřují k začlenění před-profesní přípravy žáků do obsahu všeobecného technického vzdělávání s cílem koncipovat tak obecně pojaté, nespecializované vzdělávání orientované na budoucí volbu povolání umožňující přirozeným způsobem, prostřednictvím reálnému životu blízkých exemplárních aspektů, přiblížit žákům komplexní pohled na tuto problematiku. Pokud k této vzdělávací oblasti budeme i nadále přistupovat nesystematicky, aniž bychom reflektovali inovační změny ve vzdělávání, vyplývající z evropských integračních procesů, nemůžeme očekávat zlepšení daného stavu. Je velmi pravděpodobné, že tyto disproporce do značné míry negativně ovlivňují i vstup absolventů ZŠ do reálného života.

Pokusme se o komplexnější analýzu příčin. Problematika práce, techniky a profesní orientace na ZŠ v ČR je od školního roku 2007/08 prostřednictvím RVP začleněna do vzdělávací oblasti „Člověk a svět práce“. Níže uvedený zdroj ji vymezuje následujícím způsobem: „vzdělávací oblast vzdělávacího oboru „Člověk a svět práce“ je rozdělena na 1. stupni na čtyři tématické okruhy, které jsou pro školu povinné (Práce s drobným materiálem; Konstrukční činnosti; Pěstitelské práce; Příprava pokrmů). Na 2. stupni je rozdělena na osm tématických okruhů (Práce s technickými materiály; Design a konstruování; Pěstitelské práce, chovatelství; Provoz a údržba domácnosti; Příprava pokrmů; Práce s laboratorní technikou; Využití digitálních technologií; Svět práce. Tématické okruhy na 2. stupni tvoří nabídku, z níž tématický okruh Svět práce je povinný, a z ostatních školy vybírají dle svých podmínek a pedagogických záměrů, minimálně jeden další okruh. Zvolené tématické okruhy je nutné realizovat v plném rozsahu. Tématický okruh Svět práce je určen pro 8. a 9. ročník. Je povinný pro všechny žáky v plném rozsahu a lze jej zařadit již od 7. ročníku.“
www.vuppraha.cz.

Doporučená dotace pro tento vzdělávací obor je jedna hodina týdně a patří mezi nejnižší na ZŠ. Je tak značně omezená míra příležitostí přirozeným způsobem popularizovat přínos technických profesí a řemeslné práce. Neefektivní je i záměr zprostředkovat žákům ZŠ informace týkající se jejich profesní orientace pouze prostřednictvím cílů a obsahu tématického okruhu Svět práce. Jak již bylo řečeno, je této problematice věnováno ve státech EU podstatně více prostoru a na základě dlouholetých zkušeností jsou zde žáci připravováni na vstup do života komplexně a intenzivněji, zpravidla prostřednictvím samostatných

předmětů zaměřených na tuto oblast. Je evidentní, že vzdělávací program pro ZŠ v ČR reaguje na nově vzniklé podmínky trhu práce neadekvátně a se zpožděním. Výuka obsahu tohoto tématického okruhu je dosud didakticky značně nepropracovaná, informace jsou žákům zprostředkovány většinou v průběhu jednoho pololetí osmé či deváté třídy často neefektivním způsobem. Je pravděpodobné, že inovace ve sféře poradenství a kariérního růstu mohou velmi významně ovlivnit orientaci žáků ve světě práce, proto je důležité, aby i studenti učitelství byli v tomto směru adekvátně připravováni. Zda tuto problematiku začlenit do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce prostřednictvím navýšení její hodinové dotace, nebo ji přesunout do obsahu samostatného předmětu je věcí diskuse. Jako vhodnější a přirozenější se v našich podmínkách jeví první varianta.

Vzhledem ke skutečnosti, že RVP pro ZŠ jsou koncipovány jako dlouhodobý záměr, je naprosto nezbytné z důvodu kompatibility s ostatními státy EU termíny technika či technologie začlenit již do samotného názvu této vzdělávací oblasti. Na tvorbě vzdělávacího obsahu tohoto oboru by se měli podílet vedle kompetentních institucí, pedagogů a psychologů i odborníci technických univerzit, podnikatelé, sociální partneři a širší veřejnost.

Je všeobecně známo že již v raném věku mají být rozvíjeny ony jedinečné univerzální schopnosti, které jsou uloženy v tvořivém potenciálu každé lidské bytosti a které nelze rozvíjet, než přímým kontaktem se skutečností a aktivní účastí v tvořivém procesu. Projevy povrchnosti, pasivity, egoismu, plýtvání a mnohdy i nesmyslného ničení mají kořeny ve snížené vnímavosti, vztahu k práci, nepochopení souvislostí a později i bezradnosti mladých lidí, jak se v životě uplatnit, kterým hodnotám dát přednost a jak nakládat s volným časem.

Literatura

MALACH, A. Prognóza a potřeba vývoje řemeslných profesí. Brno: Regionální hospodářská komora, 2007.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: Praha: MŠMT, VÚP, 2007.

Lektoroval: Ing. Miroslav Vala, CSc.

Kontaktní adresa:

PaedDr. Vladimír Vaněk, CSc.
Katedra technické a pracovní výchovy PdF OU,
Českobratrská 16, 701 00 Ostrava, ČR,
tel. 597092617-18,
e-mail: vladimir.vanek@osu.cz

PaedDr. Hana Vaňková, CSc.
Katedra technické a pracovní výchovy Pdf OU,
Českobratrská 16, 701 00 Ostrava, ČR,
email: hana.vankova@osu.cz